

УДК 37.015:130.123.4:2-584.5:316.612

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-95-2-201-213>

ФЕНОМЕН ДУХОВНОСТІ: ДУХОВНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ПІДХІД

Т. Г. Тюріна

ORCID 0000-0001-9421-9350

У статті визначено людину як цілісну істоту, ієрархічну трирівневу структуру, єдність духу, душі й тіла, синтез двох начал: духовного, космічного, вічного і земного, смертного, мінливого.

Розглянуто феномени «дух», «духовність», використовуючи релігійні, педагогічні та міждисциплінарні підходи. Визначено поняття «дух» як божественне начало в людині, а «духовність» – відповідний рівень розкриття та розвитку в неї Божого Духа згідно християнського віровчення.

Охарактеризовано сутність і зміст понять «дух», «духовність» з погляду сучасної духовно-педагогічної науки (академік Г. Шевченко), яка визначає дух як животворящу силу, яка йде від Бога, а духовність – як ціннісний стрижень особистості. Дослідниця виділяє такі вищі духовні цінності людини, як істина, добро, краса, віра, надія, любов, мудрість, наслідування, які одухотворяють особистість, наближують її життя до ідеалу.

Проаналізовано етапи самоодухотворення людини, що поєднують в собі духовне самопізнання та самовдосконалення тілесно-фізичної, душевної і духовної складових цілісної людини.

Визначено та охарактеризовано еволюційні рівні розвитку духовності людини, які тісно взаємопов'язані і взаємообумовлюють одне одного: особистісна духовність, соціальна духовність, ноосферна (космопланетарна) духовність. Кожний наступний щабель розвитку духовності ґрунтується на попередньому, поступово еволюціонує із нього.

Теоретично обґрунтовано, що духовність – це визначальний чинник еволюції людини і світу, оскільки, вдосконалюючись духовно, людина через свою інформаційно-енергетичну (духовно-душевну) складову гармонізуючим чином впливає на зовнішній світ, сприяючи його подальшій еволюції.

Ключові слова: дух, духовність, процес самоодухотворення особистості, особистісна духовність, соціальна духовність, ноосферна духовність.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Визначення сутності і змісту понять «дух», «духовність» з погляду сучасної духовно-педагогічної науки є надзвичайно актуальною для освітнього процесу закладів вищої освіти:

- при викладанні дисциплін соціально-гуманітарного циклу;
- підготовці навчальних програм, спецкурсів, навчально-методичних посібників щодо виховання духовності студентської молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми. Педагогічний аспект духовності представлено у працях Л. Байкової, В. Безрукової, С. Гончаренка, О. Виговської, І. Зязюна, Д. Колесова, Г. Курмишева, Н. Маслової, Н. Миропольської, О. Олексюк, В. Оржеховської, І. Підласого, М. Роганової, Г. Сагач, М. Чурсіна, Г. Шевченко та ін., які досліджують проблеми духовного виховання та самовиховання підростаючого покоління.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на те, що проблемі духовності особистості присвячено багато і богословських, і наукових досліджень, осмислення духовного наробку академіка Г. Шевченко щодо визначення сутності та змісту понять «дух», «духовність» є надактуальним у наш час з духовно-педагогічної точки зору. Видатний науковець всебічно і глибоко характеризує цей феномен у контексті різноманітних підходів до його трактування.

Мета статті – розкрити сутність і зміст понять «дух», «духовність», визначити та охарактеризувати рівні розвитку духовності людини: особистісний, соціальний, ноосферний, використовуючи сучасний духовно-педагогічний підхід.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Феномени «дух», «духовність» – це надзвичайно складні і багатогранні поняття, дослідженню змісту яких присвячено багато як богословських, так і наукових праць.

За Святим Письмом, Дух – це Іскра Божа, первинна вища сила, дар життя, отриманий від Бога, безсмертне нематеріальне, божественне начало в людській істоті, джерело духовної енергії і діяльності.

Сучасні вчені (І. Александров, В. Бех, П. Волков, В. Кафарський, В. Онищенко, Г. Шевченко, В. Ярцев), як і дослідники релігійно-богословського напрямку, однозначно відносять Дух до реалій світу невидимого, тонкого, духовного, а не зовнішнього. Дух є внутрішньою сутністю людини, її ядром і началом. Саме через дух устанавлюється зв'язок людини з Богом. Це животворяща Божественна Сила, яка несе

Світло, визначаючи шлях людини, спрямовуючи її до духовного самовдосконалення, вгору.

Засновник і директор науково-дослідного інституту духовного розвитку людини Г. Шевченко поняття «дух» трактує як енергоінформаційний потік насичення Людини віковим досвідом цивілізації і культур, що проявляється в таких моральних імперативах, як Віра, Надія, Любов, Софійність (Шевченко, 2006, с. 31).

Даючи змістовну характеристику природи людського духа, Г. Шевченко зазначає, що Дух – животворяща сила, яка, власне, це життя і творить і не тільки як хіміко-біологічні, фізіологічні та психічні процеси, а й як духовно-матеріальну субстанцію, яка містить у собі любов, усвідомленість, щирість, чистоту помислів і світлість почуттів (Шевченко, 2004, с. 8).

Дух – це внутрішня сутність Всесвіту, Землі, людини, що об'єднує Небо і Землю, Божественне Начало, яке йде від Бога і забезпечує зв'язок людини із «Усім Суцим». Це животворяща Божественна Сила, «життя життя», оскільки саме Дух творить, захищає і оберігає життя, підносить його, вдосконалює і одухотворяє. Саме дух є джерелом енергії, творчої діяльності, рушійною силою еволюції людини. В основі природи людського духу є прагнення до Сходження, Вічного, Вищого, Досконалого, Божественного і безмежного самовдосконалення. У земних умовах Дух виявляється в людині як совість, здатність до любові, добра, милосердя, туга за вищою Правдою, Красою, Істиною, внутрішня потреба і еволюційна здатність удосконалювати себе і гармонізувати світ. Його призначення – просвітлення та одухотворення і людської істоти, і навколишньої дійсності (Тюріна, 2020, с. 116).

Людина від народження наділена безсмертним Духом, який іде від Бога і містить божественні властивості в зародку. І саме від людини, її устремління до Бога, усвідомленого прагнення жити за Божими Заповідями залежить міра розкриття і розвитку її духовних можливостей, тобто рівень її духовності.

Згідно з релігійними поглядами, «духовність» – це певний вияв ступеня (розкриття) і розвитку Божого Духу в людині.

Відомий православний богослов і педагог, професор В. Зеньківський, розкриваючи внутрішній зміст цього феномена, вважав, що духовність – це божественна, творча сила, яка пронизує все життя людини (її душі і тіла) і визначає його нову якість. За словами мислителя, духовність – це найцінніший вимір буття (внутрішнього і зовнішнього в їх єдності), його відповідність абсолютним цінностям, вічності, творчості, свободі (Зеньковський, 1993, с. 51).

Архієпископ Лука (доктор медичних наук, професор В. Ф. Войно-Ясенецький) зазначав, що сутністю духовності є наслідування ідеям Христа. Духовне життя – це богомислення, внутрішня робота. Якщо в житті людини немає Христа, то це поза духовністю.

Отже, духовність у релігійному тлумаченні – це особливий стан віруючої людини – близькості її душі, внутрішнього світу до Бога, Вищого світу, почуття єдності з Богом, ступінь осягнення нею Святого Духа. Це причетність людини до Божественного через Віру, Надію, Любов, це життя людини в Богові, коли людська істота стає вмістилищем Духу Божого, є сповненою Святим Духом, який пронизує й одухотворяє усі сфери її життя. Духовне закладене Богом у кожній людині і його неможливо розкрити без прагнення людини пізнати Творця. Духовність – це віра в Бога, відчуття в собі Божої Благодаті, Духа Божого, Його життєдайної енергії. Її тлумачать як спрямованість до Вищого, Абсолютного, Інобуття, коли конкретне життя людини присвячується Вищому, осмислюється як служіння Йому, коли сенс життя людини розкривається у взаєминах із Творцем.

Згідно з християнською антропологією, людина є Образом і Подобою Бога, тому вона здатна пізнавати вічне, безмежне, неминуще, духовне і ототожнювати себе з ним, втілювати в собі. І що ближча людина до свого першообразу, то гармонійніше її життя. Бог виявляється і творить на Землі саме через людину і тому духовна людина стає провідником Святого Духа, Його дарів і плодів, стає джерелом любові, гармонізації для навколишнього світу.

Розкриваючи форми вияву духовності в людині, І. Ільїн писав: «Благоговіння перед Богом є виявлення духовності, дар духу і ознака духу» (Ильин, 1993, с. 54).

У галузі педагогічної науки проблемі вивчення різних аспектів феномена духовності особистості присвячені праці педагогів В. Безрукової, І. Зязюна, О. Виговської, С. Гончаренка, Н. Миропольської, О. Олексюк, В. Оржеховської, І. Підласого, Г. Сагач, А. Фасолі, Н. Чорнухи, Г. Шевченко, які досліджують сутність духовного розвитку особистості, особливості організації духовного виховання особистості.

В Українському педагогічному словнику (за ред. С. Гончаренко, 1991) духовність трактується як індивідуальна вираженість у системі мотивів особистості двох фундаментальних потреб: ідеальної потреби пізнання і соціальної потреби жити, діяти «для інших» (Там само, с. 106).

За педагогічним словником (Коджаспирова та Коджаспиров, 2001), духовність розглядається як:

1) вищий рівень розвитку і саморегуляції зрілої особистості, коли головними орієнтирами життєдіяльності є вічні людські цінності;

2) орієнтованість особистості на дії на благо людей, пошук нею моральних абсолютів;

3) з християнського погляду – урівноваженість людини у своїх вищих прагненнях із Богом (Там само, с.40).

Такі дослідники, як Н. Нікітіна, В. Оржеховська, Н. Чорнуха, Г. Шевченко, визначають духовність як систему вищих потреб, інтересів, ціннісних орієнтацій людини, в яких виражено її ставлення до світу і самої себе, які формують людяне у людині, її гуманістичну сутність, як інтегративну характеристику особистості.

Проблемі вивчення феномена духовності в усіх його аспектах присвятила свої дослідження Г. Шевченко. За її словами, духовність – це сила, яка йде від Бога і яка становить внутрішню силу особистості, її постійне, усвідомлене прагнення до безмежного самовдосконалення, саморозкриття, самореалізації. Відомий науковець розглядає духовність як принцип самоформування особистості, її ціннісних орієнтацій і менталітету, вона пов'язана з вибором свого власного способу життя. Процес становлення духовності виявляється в самодіяльності, у здатності до творчості «із самого себе», своєї субстанціональності (Шевченко, 2017, с. 7).

Г. Шевченко (2004) розуміє духовність як категорію, без якої не може існувати людське життя, як цінність, як невіддільну ознаку людини, як відображення гармонії душі, її натхненної роботи в ім'я Світла й Добра, Миру й Радості, Великої Мудрості, трактує як внутрішню силу особистості, що постійно спрямована, діє у бік власного самовдосконалення, подолання особистих слабостей і недоліків (с. 9).

У своїх працях дослідниця розглядає духовність як властивість особистості робити вільний вибір серед ієрархії цінностей (матеріальних і духовних), який, у свою чергу, зумовлює свободу орієнтацій на ідеал, сенс побудови власного життя. Вона виділяє такі компоненти духовності людини, як істина, добро, краса, віра, надія, любов, мудрість. Розвиток саме цих якостей, на думку дослідниці, одухотворяє особистість, тобто збагачує вищими цінностями, наближує життя до ідеалу.

Саме осмислення суті духовності особистості розкриває нові горизонти проникнення в таємниці світорозуміння. Дослідниця вважає, що власне духовність є способом світорозуміння. Головна, характерна ознака духовності, за дослідницею, – піднесеність (Шевченко, 2004, с. 8–10).

Аналізуючи різні тлумачення сутності поняття «духовність», Г. Шевченко доходить висновку, що всі вони об'єднуються думкою про гармонізацію життя людини і природи, про дотримання універсальних

законів Всесвіту, про пізнання людиною самої себе і вічне прагнення до свободи, подолання своєї недосконалості (Шевченко, 2017, с.5).

Г. Шевченко визначає духовність як здатність особистості творити свій внутрішній Всесвіт на основі загальнолюдських і національних цінностей, завдяки якому реалізується самоототожнення людини.

У педагогічній інтерпретації духовність – це інтегрована властивість особистості, яка виявляється в потребі жити, творити відповідно з ідеалами істини, добра і краси, яка є показником рівня людських взаємин, почуттів, морально-естетичної громадянської позиції, здатності до співпереживання, жалю і милосердя. Духовність – це спосіб розбудови особистості, це зустріч із самим собою – своєю душею, внутрішнім «Я», провідний фактор смислової гармонізації, поєднання образу світу з моральними законами і Краси людських вчинків (Г. Шевченко).

Окремі вчені схильні до думки, що феномен «духовність» найповніше і конструктивно можна розкрити, використовуючи синергетичний, міждисциплінарний, інтегративний підходи. Кожен із цих напрямів людського пізнання досліджує різні грані, аспекти, ознаки духовності, проте всі разом вони дають цілісне уявлення щодо розуміння глибинної сутності цього феномену.

Зокрема, сучасні дослідники В. Єльченко і А. Проказа, узагальнюючи релігійні, духовно-філософські, психолого-педагогічні підходи, виділяють такі характерні ознаки духовності:

- висока релігійна толерантність;
- відповідальна любов до себе та до інших як досконалого творіння природи і позитивний вплив на їхній духовний розвиток;
- усвідомлення єдності людини зі світом, що її оточує, з Природою;
- усвідомлення особистої відповідальності за свої думки, слова, емоції, вчинки та поведінку, розуміючи, що вони безпосередньо впливають на довкілля;
- прийняття розумних рішень у будь-якій життєвій ситуації, які мають позитивні наслідки для оточення, людства і Всесвіту (Єльченко та Проказа, 2005, с. 117–122).

Отже, духовність у своїй змістовній характеристиці є поняттям багатоаспектним, глибинним і багаторівневим. Під духовністю розуміють і глибоку віру в Бога, і співвідношення своїх вчинків із Вищою Сутністю, і високу загальну культуру, і довершену моральність, і багату емоційно-чуттєву сферу, і прагнення до самопізнання та самовдосконалення, і здатність підняти над буденним, меркантильним в ім'я Вищої Ідеї, і безкорисливість тощо. Духовність характеризує певну інтегральну якість, виявлену в гармонії духу, душі й тіла.

Нам є близькою думка сучасного педагога Л. Попова (1996), який, характеризуючи людину духовну, справедливо вважає, що «людина, яка досягла рівня духовності, прагне знайти сенс свого існування, співвіднести своє обмежене в часі життя з вічними цінностями, з Вічністю. Тобто з Богом». За словами цього дослідника, «розкриття і розвиток у людини духовності дозволить їй наблизитись до таємниці буття, усвідомити глибинний зв'язок з ближніми і дальніми, зі світом загалом» (с. 40–44).

Підтримка духовності у її активному, діючому стані потребує безперервних зусиль перед усім з боку самої людини:

Етапи самоодухотворення людини включають духовне самопізнання та самовдосконалення тілесно-фізичної, душевної і духовної складових цілісної людини – процеси, що тісно взаємопов'язані та взаємообумовлені між собою.

Перший етап – це усвідомлене самооздоровлення та гармонізація тілесно-фізичної природи як складової цілісної людини.

Другий етап – душевне виховання та самовиховання – включає в себе процес саморегуляції та самокорекції емоційної-вольової та ментальної сфер людини, що спрямований на виховання позитивних душевних рис (конструктивних думок, вищих почуттів, доброї волі) з метою духовно-морального самооздоровлення психіки особистості.

Третій етап – це розкриття духовно-інтуїтивного потенціалу особистості.

Четвертий етап – це стан духовної довершеності – «народження» нової людини – громадянина космопланетарного світу, яка живе і сумісно еволюціонує у гармонії з собою і світом (Тюріна, 2020, с. 118).

Духовність людини проходить певні еволюційні етапи у своєму розвитку: від особистісної духовності до соціальної і, далі, до ноосферної (космопланетарної).

Особистісна духовність спрямована переважно на особистісне самопізнання, саморозвиток і самовдосконалення, утворення гармонійної єдності духу, душі й тіла, пошуки сенсу і призначення свого життя.

Соціальна духовність орієнтована на творчу соціальну самореалізацію, внутрішню потребу «віддавати», «діяти для інших». прагнення жити у мирі з собою і світом, гармонізуючи життя на планеті. В основі розвитку духовності соціальної – духовне самовдосконалення особистості у процесі звичайного мирського життя в суспільстві через дотримання духовно-моральних вимог до себе

*В основі ноосферної** духовності – почуття гармонійної єдності, родинності з космопланетарним світом, усвідомлення себе невід’ємною складовою і земного, і космічного життя, громадянином Землі і Всесвіту, почуття особистісної внутрішньої відповідальності «за світ і себе у світі», за усе, що відбувається на Землі і в Космосі, усвідомлена співучасть у космопланетарній еволюції, прагнення до місійної самореалізації, взаємодія зі світом на духовних засадах.

Ноосферна духовність містить в собі космопланетарне начало, де людина висуває вимоги до себе з позицій «надлюдських», з позицій Абсолюту, людської Всеєдності. Це новий етап духовної еволюції людства, спрямований на перетворення, гармонізацію життя як окремої людини, так і суспільства, планети Земля, світу в цілому – розвиток духовності у космопланетарному масштабі, де духовно-моральна система людства піднімається на рівень усвідомленої Відповідальності за Майбутнє усієї системи Життя на Землі і в Космосі, і духовність кожної людини набуває космопланетарного значення як важлива інформаційно-енергетична складова Універсуму (Субетто, 2008).

Процес духовного розвитку та саморозвитку пов’язаний, насамперед, з вихованням усвідомленої внутрішньої потреби у духовному самопізнанні та самовдосконаленні.

Одухотворити людину ззовні неможливо (А. Алексєнко, І. Бєх, І. Степанєнко, Г. Шевченко), – лише зсередини, оскільки процес духовного пробудження – зростання–самоперетворення – просвітлення – осяяння, і, нарешті – духовної довершеності вимагає усвідомлених надзусиль, передусім, як від самої особистості, так і благодаті Духа Святого, яку як Дар посилає Господь, тобто поєднання особистих зусиль і Божої Благодаті.

Духовно вдосконалюючись, особистість не тільки змінює, перетворює себе (на духовному, психічному, фізичному рівнях), але й, як невід’ємна складова космопланетарного світу у процесі інформаційно-енергетичної взаємодії, активно впливає на довкілля (інших людей, суспільство, природу, Всесвіт), одухотворяє, гармонізує чи навпаки. На цей феномен вказував В. Вернадський, на думку якого активна суб’єктна позиція щодо власного самовдосконалення виступає енергетичним джерелом, завдяки якому відбувається перетворення біосфери в ноосферу. Саме цю активність, енергію людини вчений вважав найважливішим чинником перетворювальної роботи, яка відбувається у Всесвіті.

* *Ноосферізм* – засновник і теоретик О. Субетто

Духовність – це визначальний чинник еволюції людини і світу. Чим вищий рівень одухотвореності кожної особистості, тим вищі мораль, суспільні ідеали, рівень гуманізації, досконалості та одухотворення людського суспільства. Високодуховна людина, будучи провідником духовної енергії Творця, випромінює енергію Любові, Гармонії, Краси, Миру в навколишній світ, сприяє його гармонізації і вдосконаленню (Філософія: терміни і поняття: навчальний енциклопедичний словник, 2020, с. 119).

Висновки. Отже, християнська, філософська антропологія, відомі мислителі, науковці минулого і сучасності трактують людину як цілісну істоту, єдність духу, душі й тіла.

Дух – будучи космічним універсальним творчим началом, формує людську душу, а через душу – людське тіло, підтримує гармонію і рівновагу між ними, преображає, одухотворяє, просвітлює людину і світ, надає смисл людському життю (Філософія: терміни і поняття: навчальний енциклопедичний словник, 2020, с. 204).

Дух – це все найкраще, що заклав у нас Творець: сумління, милосердя, доброта, радість, душевна гармонія, туга за Вищим, а також внутрішня потреба і прагнення вдосконалити себе і оточення, здатність до самопожертви. Отже, Дух – це частка Божого Єства в людині, а духовність – це інтегративна якість людини, найвище досягнення людської істоти, яка напрацьовується шляхом її власних індивідуальних зусиль, наполегливої духовно-моральної роботи.

З погляду сучасної духовно-педагогічної науки духовність самоформується на основі духу людини, шляхом його усвідомленого саморозвитку через самовдосконалення, самоактуалізацію, самовираз, самовизначення. Духовність тісно взаємопов'язана з високою культурою особистості, її внутрішнім прагненням до Високих Ідеалів і Цінностей, духовною самосвідомістю, з пошуками самого себе і свого призначення у житті, духовною самореалізацією, з прагненням жити у гармонії з собою і світом, сприяючи його одухотворенню і просвітленню. Духовність проявляється в усвідомленому прагненні втілювати у життя Духовні принципи Любові, Добра, Милосердя, Правди через свою поведінку і вчинки, в устремлінні будувати свої стосунки зі світом (з іншими людьми, соціоприродним довкіллям, Всесвітом) на духовних засадах.

Мета духовного самовдосконалення, духовного зростання – досягнення гармонії між власним життям і навколишнім світом, суспільством, Землею, Всесвітом, духовне наближення до Творця. Вдосконалюючись духовно, людина відповідно змінює і свою інформаційно-енергетичну складову – власне біополе, підвищує рівень

своїх вібрацій. І, таким чином, через свій внутрішній світ впливає на зовнішній світ: змінює, вдосконалює, одухотворяє його, забезпечуючи гармонійну рівновагу в інформаційно-енергетичній системі «Людина – Суспільство – Земля – Всесвіт». Таким шляхом і відбувається природний безперервний процес духовного саморозвитку особистості та еволюція світу.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні та розробці курсу «Педагогіка духовності» як важливої навчальної дисципліни для студентів вищих навчальних закладів.

Література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
2. Ельченко В. И., Проказа А. Т. Духовно-гуманитарный потенциал естественнонаучных дисциплин. *Педагогика*. 2005. № 3. С. 117–122.
3. Зеньковский В. В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии. Москва : Изд-во Свято-Владимирского Братства, 1993. 225 с.
4. Ильин И. А. Аксиомы религиозного опыта. Москва : ТОО «Пагочь», 1993. 323 с.
5. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2001. 176 с.
6. Попов Л. М. Грани духовности. *Педагогика*. 1996. № 1. С. 40 – 44.
7. Субетто А. И. Доктрина духовно-нравственной системы ноосферного человека и ноосферного образования. СПб. Кострома: КГУ им. Н. Некрасова, 2008. 100 с.
8. Шевченко Г. П., Белих О. С. Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. 256 с.
9. Шевченко Г. Духовність особистості в контексті сучасного світорозуміння. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2004. № 5. С. 4 – 9.
10. Шевченко Г. П. Проблеми духовності людини ХХІ століття. Духовність особистості у вимірах культури, виховання та освіти. Київ : Видавництво «Педагогічна думка», 2017. 210 с.
11. Філософія: терміни і поняття: навчальний енциклопедичний словник / Під ред. В. Л. Петрушенка. Львів : «Новий Світ-2000», 2020. 492с.

References

1. Goncharenko, S. (1997). *Ukrayinskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid (ukr).
2. Elchenko, V. I., & Prokaza, A. T. (2005). Duhovno-gumanitarnyi potentsial estestvenno-nauchnyh disciplin [The spiritual and humanitarian potential of natural science disciplines]. *Pedagogika*, 3, 117–122 (rus).
3. Zenkovskiy, V. V. (1993). *Problemy vospitaniya v svete hristianskoj antropologii [Problems of education in the light of Christian anthropology]*. Moscow: Izd-vo Svyato-Vladimirskogo Bratstva (rus).

4. Ilin, I. A. (1993.) *Aksiomy religioznogo opyta* [*Axioms of religious experience*]. Moscow: TOO Pagoch (rus).
5. Kodzhaspirova, G. M., & Kodzhaspirov, A. Yu. (2001). *Pedagogicheskiy slovar: dlya stud. vyssh. i sred. ped. ucheb. zavedeniy* [*Pedagogical dictionary: for students of higher and secondary educational institutions*]. Moscow: Izdatelskiy tsentr "Akademiya" (rus)]
6. Popov, L. M. (1996). Grani duhovnosti [Facets of spirituality]. *Pedagogika*, 1, 40 – 44 (rus).
7. Subetto, A. I. (2008). *Doktrina duhovno-nravstvennoj sistemy noosfernogo cheloveka i noosfernogo obrazovaniya* [*The doctrine of the spiritual and moral system of noospheric man and noospheric education*]. Saint-Peterburg; Kostroma: KGU im. N. A. Nekrasova (rus).
8. Shevchenko, G. P., & Belykh, O. S. (2006). *Formuvannya dukhovnoii kultury uchnivskoi molodi zasobamy mystetstva* [*Formation of spiritual culture of student's youth by means of art*]: monografiya. Luhans'k: Vyd-vo SNU im. V. Dalya (ukr).
9. Shevchenko, G. (2004). Dukhovnist osobystosti v konteksti suchasnoho svitorozuminnya [Spirituality of the individual in the context of modern worldview]. *Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii*, 5, 4–9. (ukr).
10. Shevchenko, G. P. (2017). Problemy dukhovnosti liudyny XXI stolittya [Problems of human spirituality of the XXI century]. *Dukhovnist osobystosti u vyimirakh kultury, vykhovannya ta osvity*. Kyiv: Pedagogichna dumka (ukr).
11. *Filosofiya: terminy i ponyattya: navchalnyi entsyklopedychnyi slovnyk* [*Philosophy: terms and concepts: educational encyclopedic dictionary*] (2020). V. L. Petrusenko (Ed.). Lviv: Novyi Svit-2000 (ukr).

ФЕНОМЕН ДУХОВНОСТИ: ДУХОВНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД

Т. Г. Тюрина

В статье человек определен как целостное существо, иерархическая трехуровневая структура, единство духа, души и тела, синтез двух начал: духовного, космического, вечного и земного, смертного, временного.

Рассмотрены феномены «дух», «духовность», используя религиозные, педагогические и междисциплинарные подходы. Согласно христианского вероучения, определены понятия «дух» как божественное начало в человеке, «духовность» – как определенный уровень раскрытия и развития в человеке Божественного Духа. Охарактеризованы сущность и содержание понятий «дух», «духовность» с точки зрения современной духовно-педагогической науки (академик Г. Шевченко), которая определяет дух как животворящую силу, идущую от Бога, а духовность – как ценностный стержень личности. Исследовательница выделяет такие высшие духовные ценности человека, как истина, добро, красота, вера, надежда, любовь, мудрость, следование которым одухотворяют личность, приближают ее жизнь к идеалу. Проанализированы этапы самоодухотворения

человека, включающие в себя духовное самопознание и самосовершенствование телесно-физической, душевной и духовной составляющих целостного человека.

Определены и охарактеризованы эволюционные уровни развития духовности человека, которые тесно взаимосвязаны и взаимно обуславливают друг друга: личностная духовность, социальная духовность, ноосферная (космопланетарная) духовность.

Каждый последующий уровень развития духовности базируется на предыдущем, постепенно эволюционируя из него.

Теоретически обосновано, что духовность – это определяющий фактор эволюции человека и мира, поскольку, совершенствуясь духовно, человек через свою информационно-энергетическую (духовно-душевную) составляющую гармонизирующим образом воздействует на внешний мир, способствуя его дальнейшей эволюции.

Ключевые слова: дух, духовность, процесс самоодухотворения личности, личностная духовность, социальная духовность, ноосферная духовность.

THE PHENOMENON OF SPIRITUALITY: SPIRITUAL AND PEDAGOGICAL APPROACH

T. H. Tyurina

The article defines Man as a holistic being, a hierarchical three-level structure, the unity of spirit, soul and body, a synthesis of two principles: spiritual, cosmic, eternal and earthly, mortal, changeable.

The phenomena of "spirit", "spirituality" are considered in terms of religious, pedagogical and interdisciplinary approaches. According to Christian doctrine, "spirit" is the divine principle in Man, and "spirituality" is the degree of revelation and development of the Spirit of God in him.

The essence and content of the concepts "spirit", "spirituality" are characterized from the point of view of modern pedagogical science (Academician G. Shevchenko), defining spirit as vivifying power originating from God and spirituality as verity, good, beauty, faith, hope, love, wisdom, following them spiritualizes an individual, brings his life closer to the ideal.

The stages of Man's self-spiritualization that combine spiritual self-knowledge and self-improvement of bodily-physical, mental and spiritual components of a holistic person are analyzed.

The evolutionary levels of the development of human spirituality are determined and characterized. They are closely interconnected and mutually condition each other: personal spirituality, social spirituality, noospheric (cosmoplanetary) spirituality. Each subsequent stage of spiritual development is based on the previous one, gradually evolving from it.

It is proved that spirituality is a determining factor in the evolution of Man and the World, as improving spiritually, Man through his information-energy (spiritual-mental)

component has a harmonizing effect on the outside world, contributing to its further evolution.

Key words: *Spirit, spirituality, process of self-spiritualization of personality, personal spirituality, social spirituality, noospheric spirituality.*

Тюріна Тамара Георгіївна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська Політехніка» (м. Львів, Україна). E-mail: tamaratyurina@yandex.ua

Тюрина Тамара Георгиевна – доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры социологии и социальной работы Национального университета «Львовская Политехника» (г. Львов, Украина). E-mail: tamaratyurina@yandex.ua

Tyurina Tamara Heorhiivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Department of Sociology and Social Work, Lviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine). E-mail: [E-mail: tamaratyurina@yandex.ua](mailto:tamaratyurina@yandex.ua)